

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Цей переклад підготовлений Радою Європи в межах Плану дій Ради Європи для України на 2018-2021 роки та фінансований за рахунок коштів на рівні Плану дій, наданих Естонією, Ірландією, Латвією, Литвою, Ліхтенштейном, Люксембургом, Нідерландами, Норвегією, Польщею, Румунією, Туреччиною, Угорщиною, Фінляндією, Чеською Республікою, Швейцарією, Швецією та Канадою.

This translation is produced by the Council of Europe within the framework of the Council of Europe Action Plan for Ukraine 2018-2021 and funded with Action Plan-level funds provided by the Czech Republic, Estonia, Finland, Hungary, Ireland, Latvia, Liechtenstein, Lithuania, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Poland, Romania, Sweden, Switzerland, Turkey and Canada.

ПЕРША СЕКЦІЯ

СПРАВА SAMRANI І ІНШІ ПРОТИ ГРЕЦІЇ

(Заява № 59608/09)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

11 грудня 2012 року

ОСТАТОЧНЕ

29/04/2013

Це рішення стало остаточним на підставі статті 44 § 2 Конвенції. До нього можуть бути внесені редакційні зміни.

У справі Samprani і Інші проти Греції,

Європейський суд з прав людини (перша секція) на засіданні Палати у складі:

Ізабель Бєро-Лефєвр (Isabelle Berro-Lefèvre), *Голова*,
Анатолій Ковлер (Anatoly Kovler),
Ханлар Хаджієв (Khanlar Hajiyev),
Мір'яна Лазарова Трайковска (Mirjana Lazarova Trajkovska),
Джулія Лафранк (Julia Laffranque),
Лінос-Александрє Сіцільянос (Linos-Alexandre Sicilianos),
Ерік Мьозе (Erik Møse), *судді*,

і Андре Вампак (André Wampach), *заступник секретаря секції*,

Розглянувши справу на закритому засіданні 20 листопада 2012 року,

Проголошує наступне рішення, ухвалене у вказаний день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була відкрита за заявою (№ 59608/09), котру подали до Суду проти Республіки Греція сто сорок її громадян, імена яких наведені у додатку («заявники»), 7 жовтня 2009 року, на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція»).

2. Заявників представляв Грецький Гельсінський комітет – громадська організація, розташована у місті Гліка Нєра. Уряд Греції («Уряд») був представлений замісниками уповноваженої особи, пані В. Пелеку, засідателем Державної юридичної ради, і паном І. Такопулосом, аудитором Державної юридичної ради.

3. У Суді заявники стверджували, зокрема, про порушення статті 14 Конвенції, в сукупності зі статтею 2 Протоколу № 1, і статті 13 Конвенції.

4. 25 березня 2011 року заяву було комуніковано Уряду. Відповідно до статті 29 § 1 Конвенції, було вирішено, що палата висловиться водночас щодо прийнятності і щодо суті справи.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

А. Зміна становища у початковій школі міста Аспропіргос після того, як відбулись події, наведені в рішенні від 5 червня 2008 року у справі *Samranis i Inshii проти Греції*

5. Заявники, усі роми за походженням, на момент подій мешкали у місцевості Псарі біля Аспропіргоса. Дев'яносто вісім заявників були дітьми у віці від п'яти з половиною до п'ятнадцяти років і мали ходити до школи у 2008-2009 і 2009-2010 роках. Сорок два заявники є дорослими, батьками чи опікунами інших заявників. Заявники належать до тридцяти восьми родин. Деякі з них були заявниками у справі, за якою було ухвалене рішення *Samranis i Inshii проти Греції* (№ 32526/05, 5 червня 2008).

6. Заявники посилаються на обставини справи, наведені у цьому рішенні щодо часу до жовтня 2007 року включно, і, зокрема, щодо наступного:

« 29. 20 червня 2006 року 3^й округ Освітньої ради початкової освіти Східної Аттики надіслав листа директору околиць Аттики. У листі повідомлялось, що на 2005-2006 навчальний рік до 10^ї початкової школи Аспропіргоса записалось п'ятдесят чотири учні ромського походження. Освітня рада уточнювала, що «було передбачено підготовчі класи для учнів ромського походження, аби забезпечити їх адаптацію до шкільного середовища, беручи до уваги недоліки, на які вони страждають, а також інші численні причини, через які неможлива їх інтеграція до звичайних класів». Зазначалось, що «незважаючи на успіхи ромських учнів у підготовчих класах, ці учні загалом ще не готові до інтеграції до звичайних класів».

30. 5 квітня 2007 року модульні приміщення 10^ї початкової школи були підпалені невідомими особами. З матеріалів справи видно, що у вересні 2007 року було переобладнано два класи, але через проблеми з інфраструктурою вони не могли використовуватись. У вересні 2007 року у Аспропіргосі було відкрито 12^у початкову школу, до якої було переведено дітей-ромів. З матеріалів справи видно, що у жовтні 2007 року ця школа ще не була введена у експлуатацію через проблеми з інфраструктурою. Уряд стверджує, що створення 12^ї початкової школи у Аспропіргосі мало на меті виключно розвантаження 10^ї початкової школи. »

7. Рішенням № 10781/D4/2008 від 25 січня 2008 року, оприлюдненим 30 січня 2008 року у офіційному часописі, міністри освіти і фінансів створили 12^у початкову школу Аспропіргоса, до котрої мали прийматись ромські і неромські учні без розрізнення.

8. Протягом 2007-2008 навчального року ромські діти навчалися ще у будинку, сусідньому із головним приміщенням 10^ї початкової школи. Під час різдвяних канікул класи у додатковому приміщенні були

пошкоджені. 8 січня 2008 року, у відповідь на скаргу, подану директором школи, поліція запевнила, що звернеться до прокурора.

9. Відповідно до інформації, наданої 12^ю початковою школою наприкінці 2008 навчального року, до неї записалось шістдесят учнів на початку року, вісімнадцять відвідували заняття час від часу, вісім завершили навчальний рік з великою кількістю прогулів, і за результатами тестування троє були визнані такими, що досягли віку і рівня, необхідного для інтеграції до звичайних класів.

10. 3 березня 2008 року мер Аспропіргоса скликав директорів початкових шкіл і запропонував їм переглянути шкільну карту і зони, з яких мали набиратись учні. Для зарахування до 9^ї, 10^ї і 12^ї школи було відведено одну зону.

11. 11 березня 2008 року у 10^ї школі відбулись збори, організовані за ініціативою Уповноваженого з прав людини, за участю керівництва цієї школи, префектури, батьківського комітету (батьків неромських учнів) і Уповноваженого з прав людини. Мета зборів полягала у тому, щоб переконати представників батьківського комітету відмовитись від негативного ставлення до інтеграції ромських учнів до звичайних класів. Водночас, через втручання мера Аспропіргоса, ці збори завершилися безрезультатно, і стало неможливим записати до звичайних класів трьох учнів-ромів, які мали достатній шкільний рівень.

12. 8 квітня 2008 року дирекція початкової освіти Східної Аттики встановила зони для набору учнів для усіх дванадцяти шкіл регіону. Місцевість Псарі, де мешкали заявники, було приписано до 12^ї школи.

13. 24 червня 2008 року, на підставі звіту комітету, уповноваженого контролювати відповідність шкільних будівель до чинних вимог, префект Східної Аттики вирішив тимчасово використовувати як приміщення 12^ї школи модульний будинок, дотичний до 10^ї школи, і у якому у 2005 році розміщувалися допоміжні класи.

14. Ці приміщення 12^ї школи знову були пошкоджені під час літніх канікул 2008 року, і все устаткування було вкрадене.

15. 8 вересня 2008 року директор 12^ї школи детально доповів регіональним органам Міністерства освіти про пошкодження цього будинку і зробив висновок, що в ньому неможливо розміщувати учнів. Він стверджував, що стан закладу не відповідав основним потребам школи і загрожував безпеці учнів та викладачів.

16. Водночас 10 вересня 2008 року, напередодні початку шкільного року, ромським сім'ям було повідомлено, що 12^а школа відкриється і діятиме у приміщенні 10^ї.

17. 22 вересня 2008 року делегація Європейської комісії проти расизму і нетерпимості (ЄКРН) Ради Європи відвідала, поміж іншим, ромську громаду у Псарі і 12^у школу.

18. 24 вересня і 8 жовтня 2008 року служби Міністерства освіти запропонували меру Аспропїргоса і префекту Східної Аттики дозволити злиття 12^ї і 11^ї шкіл, привернувши увагу до того, що за цією справою слідкують європейські інституції внаслідок скарг, поданих проти Греції.

19. У листі, надісланому 26 вересня 2008 року до Міністерства освіти мером Аспропїргоса і батьками неромських учнів, сказано наступне:

« Створення 12^ї початкової школи не мало на меті (...) здійснення сегрегації між учнями-ромами та іншими учнями шкіл у цьому окрузі. Проте воно стало невідворотною необхідністю, оскільки цигани живуть у наметах на пустирищах, які самі створили, тому що обрали кочовий спосіб життя і не піклуються про елементарні вимоги гігієни, а також займаються незаконною діяльністю, котра має негативні наслідки для соціально уразливих груп і, загалом, для населення Аспропїргоса. (...) Незважаючи на це [ромські діти] насмільються вимагати, щоб їх допустили до класів разом з іншими учнями Аспропїргоса, значний відсоток яких становить частину соціально уразливих груп або є дітьми економічних іммігрантів (...) »

20. 17 жовтня 2008 року префект Східної Аттики відмовив у наданні такого дозволу (параграф 18 вище) на тій підставі, що він бажає уникнути створення соціальних, культурних і освітніх проблем. Він також повідомив, що 12^а школа знаходиться ближче до місця проживання ромів, ніж 11^а.

21. 8 грудня 2008 року Уповноважений з прав людини Республіки надіслав префекту Східної Аттики листа, у котрому закликав переглянути рішення від 17 жовтня 2008 року. Він уточнював, поміж іншим, наступне:

« У 12^ї школі Аспропїргоса мала місце низка підпалів і актів вандалізму, про які зайве Вам нагадувати. Проте хотів би привернути Вашу увагу до стану цієї школи, який було викладено у листі від 8 вересня 2008 року, надісланому директором цієї школи керівнику 1го бюро регіональної освіти Східної Аттики, оскільки цей документ не був наданий Вам до того, як Ви ухвалили своє рішення.

Негативний аспект будівлі стосується, поміж іншим, шкільного двору: паркан у деяких місцях може бути небезпечним для дітей. Окрім того, гойдалки і баскетбольні кошики знищені. Стосовно туалетів: зараз у школі немає туалетів у робочому стані. З них все було вкрадене: крани, освітлювальні прилади, ручки дверей і частина дверей. Стосовно класів: двері, вікна, електричні дроти, електрична панель, освітлювальні прилади, лави і стільці були вкрадені. Немає жодних приладів для охолодження повітря або опалювальних приладів. Стосовно кабінету вчителів: все, що було у цій кімнаті - знищене.

У світлі наведеного я вважаю, що приміщення 12^ї початкової школи Аспропїргоса у наявному стані не можуть навіть елементарно задовольнити потреби шкільної установи і становлять загрозу для безпеки учнів і освітнього персоналу. »

22. Уповноважений з прав людини підкреслив, що, незважаючи на те, що у зоні, з якої мали набиратись учні до 12^ї школи, проживала велика кількість осіб шкільного віку, проте усі учні, записані на 2008-2009 навчальний рік, належали до ромської громади, тоді як указом Президента № 201/1998 було встановлено, що обов'язково переводити всіх учнів, які проживають у зоні, прикріплених до певної школи, до школи, про яку йдеться, і що переведення має відбутися навіть за відсутності прохання від батьків. Уповноважений з прав людини визнав, що префектура не є відповідальною за те, що цей указ не застосовувався, проте пропонував їй взяти до уваги, у рамках реалізації своїх повноважень, той факт, що внаслідок незастосування наказу 12^а школа перетворилась на «школу-гетто», з огляду на те, що до неї не було зараховано жодного неромського учня з регіону.

23. Уповноважений з прав людини також нагадав, що Міністерство освіти позитивно ставиться до інтеграції ромських учнів до звичайної освітньої системи, і що циркуляром від 10 вересня 2008 року «Зарахування до школи і шкільна освіта ромів» рекомендовано, аби у кожному класі частка учнів іншої культурної групи не перевищувала 50 %.

24. Уповноважений з прав людини підтвердив, що існують проблеми з нетерпимістю з боку неромського населення, і що батьківські комітети створювали проблеми у 2005 році. Він визнав, що додаткові приміщення 10^ї школи, перетворені на 12^у школу, були створені під тиском інцидентів, спровокованих батьками неромських учнів, що призвело до визнання Греції відповідальною в рішенні Суду у справі *Sampanis i Inui* (цитовано). Він підкреслив, що збереження рішення, яким було відмовлено у наданні дозволу на об'єднання 12^ї і 11^ї школи, становить невинуватену дискримінацію учнів-ромів, оскільки перешкоджає їм зливатись з культурним середовищем регіону, і було мотивоване виключно намаганням префекта уникнути нових інцидентів, цього разу з боку батьків учнів 11^ї школи.

25. 17 березня 2009 року директор 12^ї школи написав меру Аспропіргоса, пропонуючи йому провести водогін до ромського поселення, оскільки, на його думку, відсутність такого устаткування негативно впливала на здоров'я і чистоту учнів і, відповідно, на їх спроможність продовжувати навчання. У відповіді від 31 березня 2009 року мер відхилив це прохання на тій підставі, що власники земельних ділянок, на яких влаштувались роми, намагались добитися їх виселення і погрожували йому кримінальним переслідуванням, якби він задовольнив це клопотання.

26. 30 травня і 20 липня 2009 року заявники надіслали два листи до уповноважених служб Міністерства освіти і самому міністру, просячи їх дозволити ромським дітям відвідувати 10^у школу і запровадити для них навчальну програму, котра була розроблена для ромів-мусульман

Фракції і виявилась ефективною. Їм так і не було надано жодної відповіді.

27. 11 червня 2009 року директор 12^ї школи повідомив служби Міністерства освіти, що шкільні підручники не пристосовані для ромів, для яких грецька мова не є рідною.

28. 23 липня 2009 року Уповноважений з прав людини знову написав листа до Міністерства освіти. Він повідомив, що префект, який 17 жовтня 2008 року відмовив у об'єднанні 12^ї і 11^ї шкіл, не бажає повертатись до цього питання. Він підкреслив, що існування цієї школи-гетто, призначеної для учнів-ромів, суперечить позиції міністерства, котре негативно ставиться до шкіл, «призначених виключно для учнів-циганів». Він посилався на лист від 8 вересня 2008 року директора 12^ї школи, відповідно до якого стан устаткування не дозволяє задовольняти елементарні потреби школи і становить загрозу для безпеки учнів і викладацького складу. Він додав, що ці потреби не могли бути задоволені мерією Аспропіргоса, котра відкрито заявила 26 вересня 2008 року, що ромські діти «насмілюються вимагати того, щоб навчатись у тих же класах, що й інші учні Аспропіргоса». Він підкреслив, що мер проігнорував пропозицію місцевих органів міністерства «зробити все необхідне для негайного відновлення» 12^ї школи. Він привернув увагу до того факту, що Греція перебуває «під контролем» у рамках виконання рішення у справі *Sampanis i Inui*, і що на цей час вона не надала жодних доказів досягнення успіху у цьому питанні.

29. 1 серпня 2009 року заявники подали заяву про відкриття кримінального провадження і визнання їх цивільними позивачами проти керівництва 10^ї і 12^ї шкіл через невиконання посадових обов'язків. Станом на 10 жовтня 2011 року, на момент надання ними до Суду відповіді на зауваження Уряду, розгляд заяви ще тривав.

30. Із матеріалів справи видно, що між жовтнем 2008 року і червнем 2009 року директор 12^ї школи надіслав численні листи до регіональних органів освіти, префекту і меру Аспропіргоса, аби попередити їх про скрутні умови, у яких перебуває школа, зокрема щодо маршруту шкільного автобуса, наданого цій школі, спорудження навісу, встановлення опалення і додаткових туалетів, будівництво двох додаткових класних кімнат, створення ігрового майданчика і відмову від навчання деякими учнями починаючи з квітня 2009 року.

В. Загальне становище 12^ї школи Аспропіргоса

1. Подання Уряду

31. Як стверджує Уряд, модульний будинок, у якому було влаштовано 12^у школу, мав чотири навчальні класи, кабінет вчителів,

чотири туалети, дві душові, їдальню і облаштований двір. Було організовано три класи, тоді як офіційно школа могла приймати шість класів. Із документу, складеного Міністерством освіти 12 липня 2011 року і наданого до матеріалів справи Урядом, видно, що протягом періоду функціонування 12^ї школи (2008-2011 року), двоє учнів отримали атестати про завершення початкової освіти.

32. Починаючи з 2009 року школа отримала факс, ксерокс, комп'ютер і бібліотеку. У ній було п'ять викладачів: чотири учителі і один викладач гімнастики. Кількість учнів, записаних на момент подій (2008-2009 рік) становила 226 осіб. Навчання учнів було нерегулярним, кількість присутніх коливалась між тридцятьма і сорока на день залежно від способу життя сімей цих учнів, які часто переїздили на сезонні роботи.

33. Те, що всі учні 12^ї школи були ромами за походженням, було спричинене ставленням місцевої громади, а не грецької держави. Міністерство освіти неодноразово просило керівництво школи негайно записати неромських дітей, котрі мешкали у зоні, прикріпленій до цієї школи, і навіть за відсутності прохання з боку відповідних батьків, проте було встановлено, що ці діти вже записані до інших державних або приватних шкіл.

2. Подання заявників

34. Спираючись на офіційні документи, долучені до матеріалів справи, заявники спростовують численні твердження Уряду, зокрема стосовно розташування і площі школи, а також щодо кількості діючих класів. Вони стверджують, що розширення школи до її теперішнього розміру сталось у грудні 2009 року, але її спроможність залишалась недостатньою для майже 200 учнів, які були до неї записані. У листі від 29 вересня 2009 року директор 12^ї школи повідомив уповноваженим органам Міністерства освіти, що лише двоє учителів-початківців, без жодного досвіду, були приписані до цієї школи. Проте, як стверджують заявники, які посилаються на рішення міністерства від 25 вересня 2006 року, у цій школі, окрім директора, у 2008-2009 році мало бути принаймні чотири викладачі на 226 учнів, як стверджував Уряд і, проте, це було неправдою.

35. Низька відвідуваність школи учнями-ромами була спричинена розташуванням зупинки автобуса, котра знаходилась далеко від школи, а також тим, що діти-рома не могли ходити у холод і під дощем без належного одягу. Вони, окрім того, мали проходити через квартали, де у 2004-2005 роках мали місце расистські інциденти, через які було створене модульне допоміжне приміщення до 10^ї школи, призначене для дітей-ромів.

36. Як далі стверджують заявники, внаслідок встановлення шкільної карти у квітні 2008 року, керівництво 10^ї школи мало надати

12^й школі імена учнів, записаних до 10^ї школи, і які після нового розмежування мали бути переведені до 12^ї школи у 2008-2009 навчальному році. Заявники уточнюють, що якби це переведення відбулось, то 12^а школа мала б від початку свого функціонування сотні учнів-неромів, окрім ромських учнів, і стала б, таким чином, звичайною школою. Проте так і не сталось, оскільки нова школа була заснована виключно для того, щоб приймати тільки учнів-ромів.

С. Індивідуальне становище учнів-заявників

1. Подання Уряду

а) 2008/2009 навчальний рік

37. Як стверджує Уряд, заявники Зографо Сампані, Андреас Сампаніс, Георгія Сампані, Іоанна Сампані і Томас Хрістакіс мали «достатню» успішність у навчанні, з точки зору їх участі під час уроків.

38. Заявники Іоанніс Сампаніс, Хрістос Сампаніс, Кіпріанос Веліос, Хрістіна Веліу, Панайотіс Ліакопулос, Кіріакос Сампаніс, Панайота Пасіу, Екіас Бантіс, Ако Пасіу, Кіріакі Карахаліу, Васіліос Сампаніс, Марія Сампані, Ако Сампані, Гіаннула Сампані, Ніколаос Муратіс, Ако Цакіріс, Ако Цакірі і Антоніос Карагуніс ходили до школи «нерегулярно»: вони час від часу приходили на заняття, тому їх навчання переривалось тривалими проміжками відсутності.

39. Інші діти-заявники, тобто 75 дітей з 98, не були записані до школи і не були учнями 12^ї школи.

б) 2009/2010 навчальний рік

40. Після втручання Грецького Гельсінського комітету і його виконавчого директора, який діяв у якості представника батьків, 12^а школа розпочала приймати усіх дітей-заявників, за винятком Ако Сампані, Васілікі Сампані, Ако Пасіос і Параскеві Сампані. Остання завершила здобувати початкову освіту 2008 року у іншій, ніж 12^а, школі Аспропіргоса. Поміж записаними учнями, 59 протягом року залишили навчання. Інші 35 відвідували заняття нерегулярно.

2. Подання заявників

41. По-перше, заявники стверджують, що розкриття Урядом наведеної вище інформації, котра стосується їх особисто, становить порушення закону № 2472/1997 про захист особистих даних і статті 8 Конвенції.

42. По-друге, вони зазначають, що ця інформація не є достовірною: вислови, вжиті Урядом, такі як «достатня» успішність і «нерегулярне

відвідування», є розпливчастими, що свідчить про те, що керівництво 12^ї школи не мало точного бачення навчального процесу заявників, а відштовхувалось від переконань. До того ж, інформація, надана Урядом щодо певних учнів-заявників, суперечить інформації, наданій Урядом під час виконання рішення у справі *Sampranis i Inisi проти Греції* (цитовано).

II. ВІДПОВІДНІ ВНУТРІШНІ ПРАВО І ПРАКТИКА

43. Статті, що стосуються даної справи, законодавчого декрету № 18/1989 про кодифікацію положень законодавства про Державну Раду звучать наступним чином:

Стаття 45 **Інкриміновані діяння**

« 1. Позов про скасування за зловживання владою або порушення закону є прийнятним лише проти актів, що мають пряму дію, адміністративних органів та юридичних осіб публічного права, які не можуть бути оскаржені до будь-якого іншого судового органу.

(...)

4. У тих випадках, коли закон вимагає від державного органу вирішити певне питання шляхом ухвалення акту прямої дії з урахуванням положень пункту 1, позов про скасування є прийнятним навіть проти бездіяльності цього органу, який не ухвалює такий акт.

Державний орган вважається таким, який відмовляється ухвалити акт, або в разі закінчення строку, встановленого законом, або після закінчення трьох місяців від подачі заяви до адміністрації, яка зобов'язана видати підтвердження про отримання (...) у якому вказано дату подання заяви. Позов про скасування, поданий до спливу цього строку, є неприйнятним.

Позов про скасування, належно поданий проти однозначної відмови [адміністрації] є чинним також у випадку позову проти акту відмови, який, у даному випадку, буде пізніше ухвалений адміністрацією; водночас, такий акт може бути оскаржений окремо. »

Стаття 48

«Підставами для позову про скасування є:

1. акт було постановлено адміністративним органом, який не мав на те повноваження;
2. недоліки щодо форми;
3. перевищення повноважень;
4. зловживання владою, коли адміністративний акт має усі складові законності, але переслідує іншу мету, ніж та, з якою його було постановлено. »

III. МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

A. Резолюція CM/ResDH(2011)119, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 14 вересня 2011 року під час 1120ї наради заступників міністрів

44. Наглядаючи за виконанням цитованого рішення у справі *Sampanis i Inuii*, Комітет Міністрів ухвалив резолюцію, якою було завершено розгляд справи, у наступному вигляді:

«Комітетом Міністрів, на підставі статті 46, частина 2, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає, що Комітет стежить за виконанням остаточних рішень Європейського суду з прав людини (далі «Конвенція» і «Суд»);

Беручи до уваги рішення, передане Судом до Комітету, після того, як воно стало остаточним;

Нагадуючи, що порушення Конвенції, встановлені у цій справі стосовно неможливості отримати шкільну освіту для дітей заявників ромського походження, а потім їх запису до спеціальних підготовчих класів, а також відсутності ефективного засобу правового захисту для отримання відповідного відшкодування (порушення статті 14 в сукупності зі статтею 2 Протоколу № 1 і порушення статті 13) (див. детальну інформацію у додатку);

Запросивши уряд держави-відповідача повідомити про заходи, які були вжиті на виконання рішення Суду, на підставі зобов'язання, покладеного на нього відповідно до статті 46, частина 1, Конвенції;

Розглянувши інформацію, передану урядом відповідно до Правил Комітету щодо застосування статті 46, частини 2, Конвенції;

Переконавшись, що у встановлений строк держава-відповідач сплатила заявникам передбачену рішенням справедливую сатисфакцію (див. детальну інформацію у додатку),

Нагадуючи, що встановлення порушення Судом вимагає, окрім сплати визначеної Судом у рішенні справедливої сатисфакції, ухвалення державою-відповідачем за потреби:

– індивідуальних заходів, які припиняють порушення і усувають їхні наслідки, за можливості шляхом *restitutio in integrum*; і

– загальних заходів, які допомагають запобігти подібним порушенням;

Нагадуючи, що рішення Комітету Міністрів, відповідно до статті 46, частина 2, Конвенції, не перешкоджають жодним чином розгляду Судом інших справ, які на даний час перебувають на його розгляді;

Розглянувши заходи, вжиті державою-відповідачем (див. додаток), проголошує, що вона виконала свої завдання у даній справі, відповідно до статті 46, частина 2, Конвенції і

Вирішує завершити її розгляд.

Додаток до Резолюції CM/ResDH(2011)119**Інформація щодо заходів, вжитих на виконання рішення у справі *Sampanis і Інші проти Греції*****Загальний вступ до справи**

Справа стосується неможливості отримати шкільну освіту для дітей заявників у 2004-2005 навчальному році, а потім їх запису до спеціальних підготовчих класів у 2005 році. Зокрема, Суд дійшов висновку, що незважаючи на бажання влади залучити до шкільної освіти дітей ромського походження, умови запису цих дітей до школи і їх розподілення до спеціальних підготовчих класів, розташованих у приміщенні, добудованому до головної шкільної будівлі, зрештою призвели до їх дискримінації (порушення статті 14 в сукупності зі статтею 2 Протоколу № 1). Справа стосується також відсутності ефективного засобу правового захисту для отримання відповідного відшкодування. Зокрема, Суд зазначив, що уряд Греції не навів жодного прикладу судової практики, який міг би довести, що вжиття такого заходу могло б спричинити усунення стверджуваної неспроможності адміністрації здійснити запис дітей до школи (порушення статті 13).

Стосовно неможливості отримати шкільну освіту для дітей у 2004-2005 навчальному році, Суд зазначив, що грецьке право визнає особливості становища ромів, полегшуючи процедуру запису їхніх дітей до школи. У даній справі влада мала визнати особливості становища ромської громади і полегшити запис їхніх дітей до початкової школи. Проте, хоча державні органи не відмовлялись однозначно записувати цих дітей до школи, вони не змогли цього зробити, незважаючи на однозначне волевиявлення батьків, висловлене до відповідних шкільних органів, записати своїх дітей до школи.

Стосовно спеціальних підготовчих класів, розташованих у приміщенні, добудованому до головної будівлі 10^ї початкової школи Аспропіргоса, у якому діти заявників розміщувались у 2005 році, Суд вирішив, що уповноважені державні органи не керувались єдиним і чітким критерієм для зарахування дітей. Суд, зокрема, зазначив, що державні органи не провели належне тестування, яке діти мали проходити задля оцінки їхніх навичок або їхніх можливих проблем у навчанні. Окрім того, хоча заявлена мета цих класів полягала у тому, щоб відповідні учні отримали достатній рівень для інтеграції у належний час до звичайних класів, проте не було наведено прикладу жодного учня (поміж 50 відповідними учнями), який був би інтегрований до звичайних класів початкової школи Аспропіргоса. До того ж, не було встановлено, що існувало тестування, котре мали періодично проходити учні-роми, що мало дозволити керівництву школи оцінити їхню спроможність інтегруватись до звичайних класів, на підставі об'єктивних даних, а не приблизного оцінювання.

I. Сплата справедливої сатисфакції і індивідуальні заходи

(...)

b) Індивідуальні заходи

Спеціальні підготовчі класи, розташовані у додатковому приміщенні 10^ї початкової школи Аспропіргоса, були скасовані.

Влада Греції, внаслідок рішення Суду, вжила заходів, що мають полегшити запис дітей заявників до звичайної школи. Нова звичайна початкова школа (12^а початкова школа Аспропіргоса) була створена на підставі рішення міністерства №10781/D4/2008. Школа, до якої мають бути зараховані як ромські, так і

неромські діти, включає сектор, у якому мешкає переважно ромська громада Аспропіргоса. Таким чином, ці заходи були спрямовані на запис дітей заявників до звичайної школи.

Внаслідок рішення Суду, майже всі діти заявників були записані до 12^ї початкової школи Аспропіргоса. Водночас, вони нерегулярно ходять до школи. Троє дітей досягли віку, після якого навчання у школі стає обов'язковим. Також батьки не записали чотирьох дітей до школи, а одна дитина вже завершила навчання у іншій початковій школі.

II. Загальні заходи

1) Стосовно порушення статті 14 в сукупності зі статтею 2 Протоколу № 1

Влада Греції надала багато інформації стосовно консолідованого плану дії (DH-DD(2011)52), а також іншу додаткову інформацію, котру можна підсумувати наступним чином:

Заходи стосовно запису до школи і навчання дітей-ромів

Було вжито конкретних заходів для полегшення запису учнів-ромів до початкової школи. На відміну від інших учнів, діти-роми записуються до початкової школи за спрощеною процедурою на підставі простої заяви, без необхідності надання довідок. Влада оприлюднила численні циркуляри, спрямовані на те, щоб надати вказівки шкільній адміністрації щодо спрощеного запису дітей-ромів і контролю за тим, щоб вони регулярно відвідували заняття (№№ F.I.T.Y./1073/117052/G1/23-9-2009, F.3/960/102679/G1/20-8-2010, 114893/G2/14-9-2010).

Владою Греції було також вжито низку заходів для інтегрування дітей-ромів до державної системи освіти і припинення дискримінації, якої вони зазнають у цій галузі. Ці заходи включають, зокрема, запровадження нової освітньої політики, заснованої на французькій моделі «Зон пріоритетної освіти». Ці зони, включно з регіоном Аспропіргоса, мають на меті посилити інтеграцію найуразливіших соціальних груп (роми, мігранти тощо) шляхом численних заходів і за допомогою освіти (рішення міністерства AF.821/3412P/157476/Z1/31-12/2010). Водночас кампанія підвищення рівня свідомості «Dosta!», підтримана Радою Європи і спрямована на подолання стереотипів і упереджень щодо ромів, була також розпочата у Греції Міністерством освіти у лютому 2011 року. Грецька кампанія стосується початкової і середньої освіти.

Окрім того, починаючи з 2010-2011 навчального року, влада запровадила особливу програму на користь активного залучення дітей-ромів до системи державної освіти, яка буде втілена двома великими грецькими університетами. Відповідно до цієї програми, влада запровадила спеціальних уповноважених з прав людини, які вільно говорять мовою романі, аби вони допомагали ромським родинам записувати до школи їхніх дітей. Було також найнято 15 уповноважених з прав людини у регіоні Аттика, у тому числі один у Аспропіргосі. Зараз Рада Європи організовує для них низку навчальних заходів у рамках загальноєвропейської навчальної програми для ромських уповноважених з прав людини (ROMED). Відповідно до програми «Освіта для дітей-ромів», влада також запровадила соціальних працівників, котрі мають надавати психологічну допомогу ромським родинам. Одне із завдань соціальних працівників полягає у тому, щоб відвідувати школи, де навчаються учні-роми, і ромські табори, аби встановити дітей-ромів, які мають ходити до школи, і заохочувати батьків їх туди відправляти. Було запропоновано допомогу у

навчанні дітям-ромам, які мають освітні проблеми, шляхом допоміжних позашкільних заходів (додаткові уроки і посилена шкільна діяльність), у тому числі у регіоні Аспропиргоса. Влада також організувала спеціальну підготовку для вчителів щодо міжкультурного навчання. На початку 2011 року Міністерство освіти створило Консультативний комітет для програми «Освіта для дітей-ромів», який має дорадчу роль у відповідних питаннях, а також здійснює супровід і оцінку запровадження і просування програми «Освіта для дітей-ромів». Цей комітет включає представників Ради Європи, Європейської комісії, ОБСЄ / БДПЛ та інших великих організацій.

Влада Греції також створила три освітні центри для навчання дорослих: Інститут безперервної освіти для дорослих, Центр навчання для дорослих і Школу батьків. Особи ромського походження можуть долучатись до них починаючи з віку 15 років.

Зрештою, влада Греції регулярно надавала інформацію щодо вжитих заходів, спрямованих на поліпшення устаткування і умов праці у 12^й початковій школі Аспропиргоса, відзначаючи, що питання, пов'язані з функціонуванням цієї школи, зараз розглядає Європейський суд у рамках нової заяви (заява № 59608/09, комунікована Уряду 11/04/2011).

2) Щодо порушення статті 13 стосовно неспроможності влади записати до школи дітей заявників

Влада Греції зазначила, що дії або бездіяльність шкільних органів насправді є адміністративними актами, котрі можуть бути оскаржені у рамках адміністративного провадження (у апеляційному адміністративному суді у першій інстанції і у Державній Раді у другій інстанції). У даній справі Суд дійшов висновку про порушення через відсутність ефективного засобу внутрішньо-правового захисту, оскільки влада не змогла навести приклади судової практики за подібних обставин. Державні органи повідомляють, що така практика *ad hoc* ще не існує. Водночас, національні суди у низці рішень, постановлених після згаданого рішення Суду, вирішили, що апеляційний адміністративний суд уповноважений розглядати позови, спрямовані на скасування адміністративних актів, ухвалених на застосування законодавства про освіту (наприклад, рішення керівництва школи про переведення деяких учнів внаслідок їхньої поведінки; рішення про відмову у зарахуванні внаслідок припинення навчання; рішення про відмову зараховувати учня до певного класу середньої школи за результатами кваліфікаційних екзаменів). »

В. Європейська комісія проти расизму і нетерпимості

45. Звіт Європейської комісії проти расизму і нетерпимості (ЄКРН) щодо Греції, ухвалений 2 квітня 2009 року і оприлюднений 15 вересня 2009 року, каже наступне :

« 52. У третьому звіті ЄКРН наполегливо рекомендувала владі Греції просувати рівність можливостей у галузі доступу до освіти для дітей з меншинних груп, організовуючи, зокрема, уроки грецької мови, додаткові уроки, і забезпечуючи доступ цих дітей до навчання їхньою рідною мовою.

53. ЄКРН із занепокоєнням відзначає, що роми продовжують перебувати у несприятливому становищі у галузі освіти. Деякі школи досі відмовляються приймати дітей-ромів, що іноді пояснюється тиском з боку батьків неромських

учнів. ЄКРН глибоко занепокоєна тим, що у певних випадках дітей-ромів відокремлюють від інших дітей у рамках одного закладу або у приміщенні, розташованому поблизу. У одному випадку Європейський суд з прав людини вирішив, що Греція порушила статтю 14 Європейської конвенції з прав людини (заборона дискримінації у реалізації прав, передбачених у Конвенції) в сукупності зі статтею 2 Протоколу № 1 до Європейської конвенції з прав людини (право на освіту). ЄКРН дізналась, що у Спаті дітям-ромам спочатку відмовили у записі до школи, а потім було створено для них окремий клас, аби дозволити їм поступово адаптуватись до шкільного оточення. Усвідомлюючи необхідність поступової інтеграції до шкільної системи, ЄКРН хотіла б привернути увагу грецької влади до її думки з цього питання, наведеної у Загальнополітичній рекомендації № 10 щодо расизму і расової дискримінації у шкільній освіті і за її допомогою. У цій загальнополітичній рекомендації рекомендовано створити, у конкретних випадках і на обмежений час, підготовчі класи для учнів, що походять з меншинних груп, якщо така потреба виправдана об'єктивними і розумними критеріями, і якщо того вимагає найвищий інтерес дитини.

54. Як встановила сама влада Греції, і як підтвердив Омбудсмен, рівень відсіву із навчальних закладів поміж учнями-ромами є дуже високим. Державні органи повідомили, що для вирішення цієї проблеми було запроваджено спеціальні програми, які передбачали психологічну підтримку і соціальну допомогу, включно з міжкультурною освітою. Водночас, за відсутності перевірених даних щодо становища учнів-ромів, важко зробити поглиблену оцінку і передбачити програми, спрямовані саме на цю групу. У зв'язку з цим ЄКРН хотіла б привабити увагу грецької влади до Загальнополітичної рекомендації № 10 щодо боротьби проти расизму і расової дискримінації у шкільній освіті і за її допомогою, у якій вона рекомендує, аби були здійснені, у співпраці з громадянським суспільством, дослідження становища дітей, котрі походять з меншинних груп, у шкільній системі, шляхом збору статистичних даних щодо: 1) рівня відвідування ними школи і успішності; 2) рівня відсіву; 3) їх шкільних результатів і їхніх успіхів. У цій Загальнополітичній рекомендації ЄКРН рекомендує державам-учасникам збирати необхідну інформацію для вжиття заходів щодо проблем, з якими стикаються учні міноритарних груп у сфері шкільної освіти, з метою запровадити політику, спрямовану на вирішення цих проблем.

55. Державні органи повідомили, що програма, фінансована спільно Європейським Союзом і грецькою державою, вивчає такі питання, як додаткові уроки грецької мови, математики та історії для дітей-ромів, і передбачає, поміж іншим, постійне навчання для вчителів. Водночас ЄКРН отримала інформацію про потреби у підготовчих класах для учнів-ромів і належно підготовлених викладачів. Це тим необхідніше, що переваги, котрі вони створюють для дітей-ромів, є вагомими. Освіта є однією з цілей Інтегрованої програми дій для соціальної інтеграції ромів, ухваленої у 2002 році. Проте, слід вживати більше заходів задля, зокрема, вирішення у рамках цієї програми тих проблем, з якими стикаються роми у освітній галузі. Міжвідомча комісія координує в Міністерстві внутрішніх справ діяльність усіх міністерств, залучених до реалізації Інтегрованої програми дій для соціальної інтеграції ромів. Надзвичайно важливо, щоб усі міністерства країни працювали разом, оскільки становище дітей ромів у шкільній системі нерозривно пов'язане з їхнім соціально-економічним становищем, включаючи житлові умови та високий рівень безробіття їхніх батьків.

56. ЄКРН закликає владу Греції активізувати заходи, вжиті для вирішення труднощів, з якими стикаються діти-роми в сфері освіти, включаючи соціальну ізоляцію, дискримінацію та низький рівень успішності, як стверджується, зокрема, у рішенні Європейського суду з прав людини з цього питання, та у Загальнополітичній Рекомендації № 10 про боротьбу з расизмом і расовою дискримінацією у шкільній освіті і за її допомогою. Комісія також рекомендує їм ухвалити глобальний підхід для подолання цих труднощів, зокрема за допомогою міжгалузевої комісії з питань ромів. »

ПРАВО

I. ЩОДО СТВЕРДЖУВАНОГО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 14 КОНВЕНЦІЇ В СУКУПНОСТІ ЗІ СТАТТЕЮ 2 ПРОТОКОЛУ № 1 ДО КОНВЕНЦІЇ

46. Заявники скаржились на дискримінацію через умови їх навчання у школі протягом 2008-2009 і 2009-2010 навчальних років: вони навчались у школі, розміщеній у модульному будинку, до якої ходили виключно діти з-поміж їхньої громади, і у якій рівень навчання був нижчим, ніж у інших школах. Вони стверджують про порушення статті 14 Конвенції в сукупності зі статтею 2 Протоколу № 1 до Конвенції. Ці положення звучать наступним чином:

Стаття 14 Конвенції

« Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою. »

Стаття 2 Протоколу № 1

« Нікому не може бути відмовлено в праві на освіту. Держава при виконанні будь-яких функцій, узятих нею на себе в галузі освіти і навчання, поважає право батьків забезпечувати таку освіту і навчання відповідно до своїх релігійних і світоглядних переконань. »

A. Щодо прийнятності

1. Недотримання шестимісячного строку

47. Уряд стверджував, що шестимісячний строк не був дотриманий, оскільки заява була подана більш ніж через шість місяців після прийняття актів, що визначають ситуацію, на яку скаржилися скаржники: рішення дирекції початкової освіти Східної Аттики від 10 квітня 2008 року, яким було встановлено шкільну карту регіону,

постанова префекта від 24 червня 2008, яким було схвалене відкриття 12^ї школи у модульному будинку, дотичному до 10^ї школи, і постанова префекта від 17 жовтня 2007 року, якою було відхилено пропозицію регіонального департаменту освіти інтегрувати 12^у школу у приміщення 11^ї школи. До того ж, Уряд стверджував, що оскільки заяву було подано 7 жовтня 2009 року, то 2009-2010 навчальний рік, котрий розпочався у вересні 2009 року і завершиться у червні 2010 року, не може бути предметом розгляду даної заяви.

48. Заявники зазначають, що ці акти самі по собі жодним чином не є дискримінаційними. Натомість, оспорюване становище є тривалим станом, оскільки, як стверджують заявники, державні органи могли у будь-який момент, зокрема на початку навчального року, вжити таких заходів, які мали забезпечити належне навчання, відповідне до вимог статті 14 Конвенції і статті 2 Протоколу № 1.

49. Суд нагадує, що заявники скаржились на умови їх шкільного навчання протягом 2008-2009 і 2009-2010 навчальних років. Слід відзначити, що вони звернулись до Суду 7 жовтня 2009, коли другий навчальний рік тільки почався, стверджуючи, що протягом цього навчального року проблеми, на які вони скаржились, залишились і поглибились, і що влада не вжила жодних заходів для їх подолання. Тому це попереднє зауваження потрібно відхилити.

2. Відсутність статусу «потерпілого»

50. Уряд стверджує, з одного боку, що за винятком Зографо Сампані, Андреаса Сампаніса, Георгії Сампані, Іоанни Сампані і Томаса Хрістакіса, котрі мали «достатню шкільну успішність», учні-заявники зовсім не сліdkували за шкільною освітою чи тому, що не були записані до школи, чи тому, що незважаючи на зарахування до школи, перестали відвідувати заняття, і тому не мають підстав скаржитись на погані умови навчання у школі, яку ніколи не відвідували.

51. З іншого боку, Уряд стверджує, що оскільки до Суду звернулись 98 учнів, то 42 дорослих, які здійснюють батьківські права щодо цих заявників, не мають підстав особисто звертатись до Суду.

52. Заявники стверджують, що 98 з-поміж них були позбавлені доступу до початкової освіти через перетворення додатку до 10^ї школи на, як кажуть вони, школу-гетто, котра мала погані умови, не була належно обладнана і не мала достатньої кількості вчителів. Питання про те, чи відвідували вони уроки, не має значення, оскільки навіть ті поміж них, хто відвідував заняття, не могли отримати освіти, такої, як у звичайній школі, котра дозволяла б учням переходити до наступного класу.

53. Суд вважає, що заперечення Уряду тісно пов'язане із суттю скарги, висловленої заявниками відповідно до статті 14 Конвенції і

статті 2 Протоколу № 1, і тому вирішує долучити його до розгляду щодо суті.

54. Щодо розрізнення, яке Уряд робить між неповнолітніми і дорослими заявниками, то Суд вважає, що воно не має стосунку до цієї справи. Дійсно, Суд визнав статус «потерпілих» як за неповнолітніми заявниками, котрі перебували у становищі, подібному до заявників у даній справі, в рішеннях у справах *D.H. і Інші проти Республіки Чехія* ([ВП], № 57325/00, CEDH 2007-XII), і *Oršuš і Інші проти Хорватії* ([ВП], № 15766/03, 16 березня 2010), так і за дорослими заявниками, батьками неповнолітніх учнів (*Samranis і Інші*, цитовано).

3. Невичерпання засобів внутрішньо-правового захисту

55. Уряд стверджує також про невичерпання заявниками засобів внутрішньо-правового захисту. Він стверджує, що три правові акти, якими було закріплено ситуацію, на яку скаржаться заявники, а саме, рішення міністрів освіти і фінансів від 25 січня 2008 року, яким було створено 12^у школу, рішення керівника регіонального департаменту освіти, яким було встановлено зону, прикріплену до цієї школи, від 8 квітня 2008 року, і постанова префекта від 24 червня 2008 року, яким було дозволено тимчасове розміщення 12^ї школи у додатковому модульному приміщенні до 10^ї школи, були адміністративними актами прямої дії, які могли бути оскаржені до Державної Ради з метою скасування, відповідно до статей 45 і 48 декрету № 18/1989.

56. Уряд також стверджує, що звернення представника заявників, у якості керівника грецького Гельсінського комітету, до Міністерства освіти та Уповноваженого з прав людини не можуть замінити судові засоби правового захисту, передбачені національним правом. Водночас, Уряд стверджує, що представник заявників навмисно уникав звертатись до національних судів: на доказ він наводить листа, якого цей представник надіслав директору 12^ї школи, з проханням повідомити йому про зону, з якої набираються учні цієї школи «зادля майбутнього звернення до судових органів». Проте, як стверджує Уряд, такі звернення так і не були зроблені.

57. Заявники зазначають, що вони використали два різновиди засобів внутрішньо-правового захисту, які могли мати наслідки у питанні сегрегації у освітній сфері, потерпілими від якої вони себе вважають: звернення до Уповноваженого з прав людини і заява про відкриття кримінального провадження, із заявою про визнання цивільним позивачем, проти директорів обох шкіл. Вони додають, що розгляд цієї заяви досі триває, хоча її було подано два роки тому, що доводить її повну неефективність. Зрештою, як стверджують заявники, стосовно подання позову до Державної Ради, про який згадує Уряд, рішення, ухвалене цим судовим органом, після дуже тривалого провадження, могло тільки скасувати створення 12^ї школи, але не

могло примусити державу зарахувати учнів-ромів до 10^ї школи або перешкодити тому, щоб 12^а школа була перетворена на додаток до 10^ї.

58. Суд нагадує, що правило про вичерпання засобів внутрішньо-правового захисту, закріплене у статті 35 § 1 Конвенції, ґрунтується на припущенні, включеному до статті 13 (з котрою має тісний зв'язок), що внутрішньо-правовий порядок пропонує ефективні засоби правового захисту, як на практиці, так і у праві, щодо стверджуваного порушення (*Kudla проти Польщі* [ВП], № 30210/96, § 152, CEDH 2000-XI, і *Hassan і Tchaouch проти Болгарії* [ВП], № 30985/96, §§ 96-98, CEDH 2000-XI). Суд також нагадує, що відповідно до правила про вичерпання засобів внутрішньо-правового захисту, заявник, до того як звернутись до Суду, має за допомогою передбачених національним законодавством судових ресурсів, які можуть вважатись ефективними і достатніми, надати державі, на яку покладається відповідальність, можливість виправити за допомогою внутрішньо-правових засобів стверджувані порушення (див., поміж іншими, *Fressoz і Roire проти Франції* [ВП], № 29183/95, § 37, CEDH 1999-I).

59. Суд також нагадує, що у цитованій справі *Sampanis і Інші* він дійшов висновку про порушення статті 13 на тій підставі, що Уряд не навів жодного прикладу судової практики, яка могла б засвідчити, що застосування позовів, передбачених статтями 45 і 52 законодавчого декрету № 18/1989, могло спричинити скасування стверджуваної бездіяльності з боку адміністрації, котра не здійснила запис дітей не зарахованих до школи, і що не існувало інших засобів правового захисту, які заявники могли реалізувати, аби отримати усунення стверджуваного порушення положень статті 14 Конвенції в сукупності зі статтею 2 Протоколу № 1.

60. Суд зазначає, що на підтримання свого твердження Уряд навів кілька рішень Державної Ради стосовно акту, яким було постановлено призупинення діяльності приватної початкової школи (рішення № 2149/2002), стосовно рішення міністра освіти про створення комітету, уповноваженого розробити шкільний підручник з релігієзнавства (4296/2009) і стосовно акту керівника відділу початкової освіти, яким було призупинено діяльність початкової школи (рішення № 3566/1996).

61. Суд вважає, що з огляду на обмежену кількість, на ці приклади не можна посилались у даній справі щодо згаданих Урядом адміністративних актів (параграф 55 вище). Суд також вважає, що ці акти не містять жодних дискримінаційних ознак, на які скаржаться заявники у даній справі. Тому оспорювані акти не могли стати предметом результативного позову до Державної Ради, аби оскаржити обставини, що склались у даній справі. Ці акти обмежувались створенням нової школи через велику кількість учнів, які навчались у 10^ї школі, встановленням зони, з якої мали набиратись учні до нової

школи, і врегулюванням питань щодо місця її розташування. Тому позов до Державної Ради про скасування цих актів не міг забезпечити учням-ромам доступ у 2008-2010 роках до недискримінаційної освіти, порівняно з учнями, які не є ромами.

62. Тому слід відхилити заперечення Уряду з цього питання.

63. Суд констатує, що ця скарга заявників не є явно необґрунтованою у розумінні статті 35 § 3 а) Конвенції. Водночас Суд вважає, що інші підстави для неприйнятності теж відсутні. Тому слід проголосити її прийнятною.

В. Щодо суті

1. Аргументи сторін

а) Уряд

64. Уряд перш за все висловив думку, що висновки Суду в рішенні у справі *Samranis i Inisi* (цитовано) не мають впливати на розгляд даної справи, обставини і скарги якої є цілковито іншими. У цитованому рішенні Суд жодним чином не розглядав матеріальні умови приміщення, у якому розміщувались підготовчі класи як такі, що мають негативний вплив на навчання і порушують право на доступ до освіти.

65. Уряд також стверджує, що 12^а школа є звичайною школою, інтегрованою до мережі державних шкіл, створеною за таких самих умов, як і будь-яка інша державна школа, і призначена для задоволення шкільних потреб регіону. Навчальна програма у ній така ж сама, як і у будь-якій іншій школі, і дозволяє учням, які завершають повний курс навчання, отримати атестат про завершення початкової освіти.

66. Уряд також стверджує, що учні-заявники на власний розсуд залишили навчання, і тому не мають жодних підстав його критикувати. Він вважає, що за винятком чотирьох з них, їх не можна вважати такими, що мали статус учнів у 2008-2009 навчальному році. Усі вони перестали ходити до школи у 2009-2010 році, невдовзі після зарахування. Тому на момент подій умови навчання у 12^й школі не могли мати жодних наслідків для їх навчання. Жодному з учнів-заявників не було відмовлено у доступі до школи через відсутність місць. Справжньою проблемою цієї школи була низька відвідуваність, а не перевантаженість класів. Вибір, який зробили деякі учні на користь поганого навчання або навіть повної відмови від нього, що і вплинуло на рівень навчання, не може, на думку Уряду, у жодному разі вважатись наслідком дискримінаційної поведінки влади щодо них.

67. Уряд також стверджує, що заявники висувають плутані і суперечливі аргументи, і що вони виправдовують свою відмову

записатись до 12^ї школи на 2008-2009 навчальний рік тим, що їм нібито було запропоновано погані умови навчання; проте, як каже Уряд, якщо це і правда, то вони мали відмовитись від запису і на 2009-2010 рік, чого, однак, не сталося. До того ж, заявники стверджували, що відчували незручність через те, що до їхньої школи ходили тільки роми; проте, як каже Уряд, вони заявляли, що хотіли б мати школу всередині свого табору.

68. Уряд також висловлює жаль з приводу насильства, внаслідок якого було пошкоджено будівлю 12^ї школи. У зв'язку з цим Уряд зазначає, що регіональні органи влади негайно зреагували на це і замінили устаткування і обладнання, і на початок 2008-го навчального року школа повноцінно діяла.

69. Зрештою Уряд уточнює, що учні-роми з регіону Аспропиргос ходили не тільки до 12^ї школи, і що інші школи, учнівський склад яких був змішаним, і у якому значну частку становили роми, наприклад, 7^а школа, функціонували у задовільний спосіб.

70. Уряд робить висновок, що 12^а школа є звичайною державною школою, котра і на практиці, і на папері має усі характеристики такої школи і надає своїм учням повні можливості завершити початкову освіту.

b) Заявники

71. Заявники стверджують, що перебувають у становищі, котре є продовженням становища, проголошеного таким, що суперечить Конвенції і Протоколу № 1 в рішенні у справі *Sampanis i Inisi* (цитовано). Їх і надалі розміщують у спеціалізованих класах, котрі не відповідають класичній шестирічній освітній системі початкової школи, у переповненому модульному будинку, названому «12^ю початковою школою» – і без досвідчених викладачів. Жоден із 200 учнів, записаних до школи, ніколи не зможе завершити навчання.

72. Заявники також стверджують, що вони ніколи не були визнані такими, що припинили навчання у 2009 році, невдовзі після запису до школи. Вони також не обирали, чи їм записуватись до 12^ї школи, оскільки грецьке законодавство виключає можливість для учнів обирати для себе державну школу.

73. Заявники уточнюють, що вони хотіли інтегруватись до 10^ї школи, а не додатку до неї, звідки декого з них було виключено у вересні 2005 року. Вони додають, що були готові, якщо цей запис не був одразу ж можливим, погодитись поки що навчатись у модульному будинку, за умови, якщо його буде розміщено ближче до табору, аби учні не були змушені проходити через квартал, мешканці якого виявляли ворожість щодо них.

74. Зрештою, заявники стверджують, що 89 % учнів 7^ї школи є ромами за походженням, що не надто відрізняє її від 12^ї школи, у якій

вони становлять 100 %. Водночас, 7^а школа має достатню кількість вчителів і класних кімнат, чого ніколи не було у 12^й школі.

2. Оцінка Суду

а) Загальні принципи

75. Суд нагадує, що відповідно до встановленої практики, право на освіту, передбачене першим реченням статті 2 Протоколу № 1 до Конвенції, гарантує кожній особі, яка перебуває під юрисдикцією держав-учасниць, “право на доступ до освітніх закладів, які існували у певний час”, проте такий доступ є лише частиною цього основоположного права. Для того, щоб це право “було ефективним, необхідно, щоб, зокрема, особа, наділена ним, мала можливість отримати користь від здобутої освіти, тобто, право отримати, відповідно до правил, встановлених у кожній державі, у тій чи іншій формі, офіційне визнання навчання, котре вона завершила” (див. *Справа “стосовно певних аспектів законодавства щодо застосування мов у системі освіти Бельгії”* (щодо суті), 23 липня 1968, стор. 30-32, §§ 3-5, Series A № 6; *Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen проти Данії*, 7 грудня 1976, § 52, Series A № 23; і *Leyla Şahin проти Туреччини* [ВП], № 44774/98, § 152, ECHR 2005-XI, *Oršuš i Inuii*, цитовано, § 146 і *Catan i Inuii проти Молдови і Росії* [ВП], №№ 43370/04, 8252/05 і 18454/06, § 137, 19 жовтня 2012).

76. В рішенні у справі *Oršuš i Inuii* (цитовано), Суд підкреслив, що хоча справа стосується особистого становища заявників, проте Суд не може оминати увагою той факт, що вони належать до ромської меншини, і що він враховуватиме у своєму аналізі особливе становище ромської меншини, яка внаслідок особливої історії стала особливим різновидом знедоленої і уразливої меншини, яка потребує особливого захисту. Суд також нагадує, що, як засвідчує діяльність численних європейських і міжнародних організацій, а також рекомендації органів Ради Європи, цей захист поширюється також на освітню сферу. Як зазначалось у попередніх справах, уразливе становище ромів/циганів означає, що необхідно звертати особливу увагу на їхні потреби і їхній особливий спосіб життя як у відповідній нормативно-правовій базі, так і під час ухвалення рішень у конкретних справах (*Oršuš та Inuii*, цитовано, §§ 147-148).

77. Суд нагадує також, що стаття 14 не має самостійного існування, але відіграє важливу роль, доповнюючи інші положення Конвенції та Протоколів до неї, оскільки вона захищає осіб, котрі перебувають у подібному становищі, від дискримінації у реалізації прав, закріплених у інших положеннях. Якщо робиться посилання на матеріальну статтю Конвенції або Протоколів до неї як окремо, так і в сукупності зі статтею 14, і буде встановлене окреме порушення матеріальної статті,

то загалом не обов'язково, аби Суд розглядав справу також і за статтею 14, якщо тільки не виявиться, що явна нерівність у поводженні щодо реалізації згаданого права є засадовим аспектом справи (*Dudgeon проти Сполученого Королівства*, 22 жовтня 1981, § 67, Series A № 45; *Chassagnou і Інші проти Франції* [ВП], №№ 25088/94, 28331/95 і 28443/95, § 89, ECHR 1999-III; і *Timishev проти Росії*, №№ 55762/00 і 55974/00, § 53, ECHR 2005-XII).

78. Суд також нагадує, що, як було встановлено, дискримінація, котра потенційно суперечить Конвенції, може бути наслідком фактичного становища (*Zarb Adami проти Мальти*, № 17209/02, § 76, CEDH 2006-VIII). Якщо заявник надає початкові докази дискримінації щодо наслідку певного заходу або практики, тоді тягар доказування покладається на державу-відповідача, яка має довести, що різниця у поводженні була виправданою (*D.H. і Інші проти Республіки Чехія*, цитовано, §§ 180 і 189).

б) Застосування цих принципів у даній справі

79. У даній справі заявники скаржаться на дискримінацію стосовно їхнього права на освіту, оскільки, незважаючи на висновки Суду в рішенні у справі *Sampranis і Інші проти Греції* (цитовано), їх продовжували розмішувати, на підставі суто етнічних критеріїв, протягом 2008-2009 і 2009-2010 навчальних років у школі, яка була відокремлена від шкіл, які відвідували неромські учні, і стан якої фактично виключав будь-яку можливість успішного навчання.

80. Суд перш за все зазначає, що він зіткнувся з розбіжними версіями щодо певних фактичних доказів, зокрема стосовно загального стану 12ї школи та індивідуального становища певних учнів.

81. Суд нагадує, що він є вільним у здійсненні власної оцінки у світлі сукупності наданих йому доказів. Він також зазначає, що хоча численні факти і залишаються непевними, проте існує достатньо об'єктивних фактологічних доказів, що постають із наданих сторонами документів, аби здійснити оцінку справи (див., *mutatis mutandis*, *Sampranis і Інші*, цитовано, § 75).

82. Суд спочатку дослідить, чи згадані факти дозволяють припускати існування різниці у поводженні. І якщо це підтвердиться, то він встановлюватиме, чи припущене розрізнення ґрунтувалось на об'єктивних і розумних підставах.

і. Щодо того, чи існувала різниця у ставленні

83. Суд нагадує, що в рішенні у справі *Sampranis і Інші проти Греції* (цитовано) він дійшов висновку, що надані заявниками докази, а також ті, що наявні у матеріалах справи, породжують вагоме припущення щодо дискримінації проти зацікавлених осіб: вона була наслідком практики, котра протягом 2004-2005 навчального року полягала у

тому, щоб спочатку відмовитись записувати дітей-ромів до школи, а потім розподіляти їх до спеціальних класів, розміщених у допоміжній будівлі до головного приміщення 10^ї початкової школи, у поєднанні з низкою інцидентів расистського характеру, що мали місце у школі за підбурювання батьків дітей, які не є ромами (*Sampanis i Inuii*, цитовано, §§ 81-83). У зв'язку з цим Суд зазначає, що зустріч, організована 11 березня 2008 року у 10^ї школі Уповноваженим з прав людини Республіки з метою переконати батьків дітей, які не є ромами, відмовитись від спротиву інтеграції учнів-ромів у звичайні класи, була безрезультатною через вороже налаштований виступ мера Аспропіргоса. Було неможливо навіть записати до звичайних класів трьох учнів-ромів, які мали достатній освітній рівень.

84. Проте Суд зазначає, що у 2008-2009 і 2009-2010 навчальних роках, які є предметом даної справи, становище жодним чином не змінилось. Звичайно ж, було скасовано спеціальні підготовчі класи, розміщені у прибудові до 10^ї школи, а міністри освіти і фінансів 25 січня 2008 року створили 12^у початкову школу Аспропіргоса, до якої мали приймати учнів ромів і неромів без розрізнення.

85. Водночас, певні докази за своїм характером вказують на те, що 12^а школа, незважаючи на спроби освітніх органів, залишилась школою, відведеною для учнів-ромів.

86. Тому Суд зазначає, що учні-роми з кварталу Псарі протягом усього періоду, оскаржуваного у даній справі, продовжували навчатись у приміщенні, прибудованому до 10^ї школи Аспропіргоса і названому 12^ю початковою школою Аспропіргоса.

87. Суд встановив, що, коли 8 квітня 2008 року державні органи встановили межі зони, діти якої мали ходити до 12^ї школи, то за 9^ю, 10^ю і 12^ю школами була закріплена та ж зона. Водночас, ніхто з-поміж дітей-неромів, які проживали на цій території, не був записаний до 12^ї школи ні у 2008-2009, ні у 2009-2010 навчальному році.

88. До цього ж висновку, до речі, дійшов і Уповноважений з прав людини, який брав активну участь у пошуку рішення щодо шкільного навчання учнів-ромів Аспропіргоса і робив численні звернення до державних органів. У листі від 8 грудня 2008 року до префекта він назвав 12^у школу «школою-гетто» і зазначив, що усі учні, зараховані на 2008-2009 навчальний рік, були частиною ромської громади, тоді як відповідно до указу Президента № 201/1998 переведення усіх учнів, які мешкали у зоні, закріпленій за певною школою, до цієї школи є обов'язковим і має відбуватися навіть за відсутності прохання з боку батьків. Він додав, що відмова у дозволі на злиття 12^ї і 11^ї школи становила невинуватну дискримінацію щодо учнів-ромів, оскільки вони не могли інтегруватись у культурне середовище регіону. У зв'язку з цим Уповноважений з прав людини посилався на те, що 17 жовтня 2008 року префект Східної Аттики відмовив у дозволі на

злиття 12^ї і 11^ї школи на тій підставі, що він бажав уникнути соціальних, культурних і освітніх проблем.

89. Тому Суд встановив, що не відбулось жодних помітних змін, порівняно з первинними фактами в рішенні у справі *Samranis i Inuii*, хоча Міністерство освіти і виявило бажання інтегрувати учнів-ромів до звичайної системи освіти, створивши 12^у школу, яка з різних причин, що залежать від політики муніципальних і префекторальних органів, не могла функціонувати так, як було сплановано, внаслідок чого продовжувала зберігатись різниця у ставленні щодо ромської громади місцевості Псарі. Тому існують первинні докази дискримінаційної практики.

ii. *Щодо того, чи різниця у ставленні мала об'єктивне і розумне виправдання*

90. Відповідно до практики Суду, різниця у ставленні є дискримінаційною, якщо “вона не має об'єктивного і розумного виправдання”, тобто, якщо вона не переслідує законну мету”, або якщо немає розумного співвідношення пропорційності” між застосованими засобами і метою, що має бути втілена (див., поміж багатьма рішеннями, *Larkos проти Кипру* [ВП], № 29515/95, § 29, ECHR 1999-I, і *D.H. i Inuii проти Республіки Чехія*, цитовано, § 196). Якщо різниця у ставленні заснована на расі, кольорі шкіри або етнічному походженні, то поняття об'єктивного і розумного виправдання має тлумачитись якомога вужче (*Samranis i Inuii*, цитовано, § 84).

91. Низка європейських держав мають серйозні труднощі у забезпеченні належної шкільної освіти для ромських дітей. Проте, у своїх спробах досягти соціальної та освітньої інтеграції групи знедолених, яку утворюють роми, їм доводиться боротись з численними труднощами внаслідок, зокрема, культурних особливостей цієї меншини та передбачуваного ступеня ворожості з боку батьків неромських дітей (див. *Oršuš i Inuii*, цитовано, § 180). Пошук оптимальних засобів вирішення освітніх проблем дітей, яким бракує вільного володіння мовою навчання, є нелегким. Він передбачає складне врівноваження конкуруючих інтересів. Щодо запровадження і планування навчальної програми, це може включати питання доцільності, щодо якої Суд не має постановляти рішення (див. *D.H. i Inuii*, цитовано вище, § 205, і *Valsamis проти Греції*, 18 грудня 1996, § 28, *Reports* 1996-VI).

92. Незважаючи на особливості і фактологічні відмінності кожної справи, ці міркування є чинними і у даній справі.

93. Суд, по-перше, зазначає, що 12^а школа Аспропіргоса, створена у січні 2008 року на території 10^ї школи, де доти діяли підготовчі класи, до яких ходили виключно учні-роми, мала приймати без розрізнення

учнів ромів і неромів. Проте протягом 2008-2009 і 2009-2010 навчальних років до неї ходили тільки учні-роми.

94. По-друге, Суд встановив, що класні кімнати цієї школи були пошкоджені під час літніх канікул 2008 року. Незадовго до початку навчального року, 8 вересня 2008 року, директор 12^ї школи надіслав до регіональних шкільних органів Міністерства освіти детальний звіт про завдану шкоду і дійшов висновку, що цей заклад не може приймати учнів. Він стверджував, що устаткування не могло задовольнити елементарні потреби школи і становило загрозу для безпеки учнів і викладацького складу (параграф 15 вище).

95. Між вереснем 2008 і червнем 2009 року директор 12^ї школи неодноразово направляв листи до регіональних органів освіти, префекта і мера Аспропіргоса, аби повідомити їх про труднощі, з якими стикалась школа, зокрема, щодо маршруту закріпленого за цією школою шкільного автобуса, спорудження навісу, встановлення опалення і додаткових туалетів, спорудження двох додаткових класних кімнат і створення дитячого майданчика. 11 червня 2009 року директор 12^ї школи марно намагався привернути увагу міністра освіти до того факту, що шкільні підручники були непристосовані для ромів, для яких грецька мова не є рідною (параграф 27 вище).

96. 23 липня 2009 року, після завершення 2008-2009 навчального року, Уповноважений з прав людини надіслав листа до Міністерства освіти і повідомив, що мер Аспропіргоса проігнорував пропозицію міністерства зробити все необхідне для негайного ремонту 12^ї школи (параграф 28 вище).

97. Отже, існують численні докази, які доводять, що протягом 2008-2009 навчального року учні 12^ї школи перебували у таких матеріальних умовах, які робили продовження навчання якщо й не неможливим, то принаймні дуже складним. Розміщення дітей у приміщенні, додатковому до 10^ї школи, спочатку передбачене як тимчасове через брак вільних класів, продовжувалось протягом 2009-2010 років.

98. По-третє, Суд зазначає, що 8 жовтня 2008 року регіональні шкільні органи Міністерства освіти розробили план, спрямований на злиття 11^ї і 12^ї шкіл, аби остання перестала бути школою-гетто. Водночас, як мер Аспропіргоса, так і префект Східної Аттики відмовили у дозволі на таке злиття, аби уникнути нових інцидентів з боку батьків неромських учнів 11^ї школи (параграфи 20 і 28 вище). До того ж, у листі від 26 вересня 2008 року до Міністерства освіти мер стверджував, що відокремлення дітей-ромів від інших учнів стало невідворотною необхідністю, оскільки «цигани живуть на пустирищах, які самі створили», і «займаються незаконною діяльністю». Він робив висновок, що через це їхні діти не можуть «вимагати, щоб їх

допустили до класів разом з іншими учнями Аспропіргоса» (параграф 19 вище).

99. Окрім того, Суд констатує, що Міністерство освіти не відповіло на листи заявників від 30 травня і 20 липня 2009 року, у яких вони просили про надання дозволу учням-ромам відвідувати 10^у школу і пропонували запровадити навчальну програму, пристосовану до їхніх потреб (параграф 26 вище).

100. До цього додається ставлення муніципальних і префекторальних органів, які, побоюючись спричинити нові інциденти з боку ворожого до ромів місцевого населення, залишались бездіяльними щодо звернень директора школи і Уповноваженого з прав людини, які просили, щоб учні-роми могли бути інтегровані до звичайних шкіл і отримали додаткові заняття, пристосовані до їхнього освітнього і мовного рівня.

101. Щодо 2009-2010 навчального року Суд зазначає, що хоча усі неповнолітні заявники, окрім чотирьох (параграф 40 вище), були зараховані до школи за допомогою представника у Суді, проте багато хто з-поміж їх протягом навчального року перестали ходити на заняття. Беручи до уваги спосіб, у який діяла школа протягом 2008-2009 навчального року, а також відсутність будь-яких заходів з боку держави або місцевих органів задля поліпшення становища, Суд не може дійти висновку, що учні-роми і їхні батьки просто втратили інтерес до продовження навчання.

102. За таких обставин і з огляду на те, що троє учнів-ромів 12^ї школи, які мали достатній рівень для інтеграції до 10^ї школи, не змогли записатися до звичайних класів (параграф 9 вище), Суд вважає, що немає потреби досліджувати особисте становище неповнолітніх заявників і висловлюватися щодо їхньої сумлінності у навчанні, щодо значення термінів «достатнього» чи «нерегулярного» навчання, або щодо рівня відсіву, як то роблять сторони. З огляду на ці висновки щодо 2008-2009 навчального року, Суд також не вважає за потрібне зосереджуватись на випадку трьох перших заявників, згаданих у параграфі 40 щодо 2009-2010 року. Водночас, Суд констатує, що не постає жодних проблем щодо Параскеві Сампані, яка завершила початкову освіту у іншій школі у 2008 році.

103. Тому виглядає, що заходи, вжиті задля залучення до шкільної освіти дітей-ромів місцевості Псарі у Аспропіргосі, не супроводжувались достатніми гарантіями, які дозволили б державі належним чином врахувати, у межах здійснення своєї можливості розсуду у освітній галузі, особливі потреби цих дітей як членів знедоленої групи (див., *mutatis mutandis*, *Oršuš i Inui*, цитовано, § 182). Водночас, Суд змушений констатувати, що Уряд не надав переконливого пояснення щодо причин, через які жоден учень, який не

є ромом, не був зарахований до 12^ї школи, окрім розпливчастої згадки, що вони «зараховані до інших шкіл».

104. Суд вважає, що, за обставин даної справи, умови, за яких 12^а школа діяла протягом 2008-2009 і 2009-2010 навчальних років, зрештою знову спричинили дискримінацію заявників.

105. Отже, мало місце порушення статті 14 Конвенції в сукупності зі статтею 2 Протоколу № 1 стосовно заявників.

II. ЩОДО СТВЕРДЖУВАНОГО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

106. Заявники скаржаться на відсутність ефективного засобу внутрішньо-правового захисту, за допомогою якого вони могли б висловити свої скарги за статтею 14 Конвенції в сукупності зі статтею 2 Протоколу № 1 до Конвенції.

107. Суд констатує, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні статті 35 § 3 а) Конвенції. Водночас Суд не встановив щодо неї жодних інших підстав для неприйнятності. Тому слід проголосити її прийнятною.

108. Проте Суд вважає, що з урахуванням висновків щодо заперечення стосовно невичерпання засобів внутрішньо-правового захисту, немає потреби розглядати цю скаргу окремо.

III. ЩОДО ІНШИХ СТВЕРДЖУВАНИХ ПОРУШЕНЬ

109. Посилаючись на статтю 34 Конвенції, заявники скаржаться на те, що не мали доступу до усіх офіційних документів стосовно їхньої школи. Посилаючись на статтю 46 Конвенції, вони також скаржаться на відмову влади виконати рішення у справі *Sampranis i Inisi proti Greції* (цитовано).

110. Стосовно першої скарги Суд вважає, що вона не обґрунтована і є недостатньою для того, щоб встановити, з якими саме перешкодами зіткнулись заявники у реалізації їхнього права на індивідуальну заяву.

111. Стосовно другої скарги Суд нагадує, що держава-відповідач є настільки вільною, під контролем Комітету Міністрів, обирати засоби для виконання свого правового зобов'язання відповідно до статті 46 Конвенції, наскільки ці засоби є сумісними із висновками, що містяться у рішенні Суду. Суд, зі свого боку, не може брати жодної участі у цьому діалозі. Тому він не може вважати, що держава порушила Конвенцію, оскільки не вжила той чи інший захід у контексті виконання одного з його рішень. Більше того, Суд не має юрисдикції розглядати питання, чи Договірна Сторона виконала зобов'язання, покладені на неї одним із його рішень. Тому Суд відмовляється розглядати скарги, пов'язані з невиконанням державами

його рішень. Роль Комітету міністрів у цій сфері не означає, однак, що заходи, вжиті державою-відповідачем для виправлення порушення, встановленого Судом, не можуть спричиняти нову проблему, що не розглядалась у рішенні, і може бути предметом нової скарги, яку Суд може розглядати (*Egmez проти Кіпру* (№ 2) (déc.), № 12214/07, §§ 48-51, 18 вересня 2012).

112. У даній справі Суд зазначає, що на момент подання заяви, 7 жовтня 2009 року, і її комунікування 25 березня 2011 року, питання про виконання цитованого рішення ще перебувало на розгляді Комітету Міністрів. 14 вересня 2011 року Комітет Міністрів, ознайомившись з індивідуальними і загальними заходами, вжитими Урядом у рамках виконання рішення, вирішив завершити розгляд справи і констатував, що майже всі діти заявників були зараховані до 12^ї початкової школи Аспропіргоса, і що держава вжила достатніх заходів стосовно зарахування і шкільного навчання дітей-ромів загалом (параграф 44 вище). З огляду на цей висновок Комітету Міністрів, Суд не покликаний у рамках розгляду даної справи, такої, як її представили заявники, висловлюватись щодо питань стосовно виконання рішення у справі *Sampanis i Inui* цитовано.

113. Тому ця частина заяви має бути відхилена відповідно до статті 35 §§ 1, 3 а) і 4 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТЕЙ 41 І 46 КОНВЕНЦІЇ

А. Стаття 41

114. Відповідно до статті 41 Конвенції,

« Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію. »

1. Шкода

115. Кожен із заявників вимагає суму у 9 000 євро (EUR) на відшкодування моральної шкоди.

116. Уряд вважає, що встановлення порушення буде достатнім, щоб компенсувати можливу моральну шкоду, завдану заявникам. Він також вважає, що заявлена сума є надмірною, тим паче, що її вимагає кожен із заявників, а не на сім'ю чи на учня. Зрештою він стверджує, що нова процедура державної звітності вимагає, аби бенефіціари перерахування з державних рахунків мали особистий і чинний банківський і податковий рахунок. Тому, якщо Суд призначить відшкодування на підставі статті 41, тоді імена осіб, яким має бути

надане відшкодування, мають бути, на думку Уряду, доповнені місцем проживання, фіскальним номером і банківським рахунком.

117. Суд вважає, що заявники повинні були зазнати моральної шкоди, зокрема внаслідок розчарування через непряму дискримінацію, потерпілими від якої вони є, і що встановлення порушення Конвенції не є для цього достатнім відшкодуванням. Водночас Суд вважає заявлену суму надмірною. Вирішуючи за справедливістю, він надає кожній сім'ї заявників суму у 1 000 EUR на відшкодування моральної шкоди.

2. Видатки і витрати

118. Заявники просять також 12 000 EUR на відшкодування видатків і витрат, яких вони зазнали під час звернень до державних органів (адміністративні органи, уповноважені органи державної системи освіти, Уповноважений з прав людини, прокурор суду кримінальної юрисдикції) і під час провадження у Суді. Вони оцінюють час робити їхнього представника у цій справі як 120 годин, за тарифом 100 EUR за годину. Для цього вони надають детальний документ щодо часу, який їхній представник витратив на складання різних доповідей і зауважень, надісланих до державних органів і до Суду. Вони просять, щоб присуджена сума була перерахована на рахунок їхнього представника.

119. Уряд відповів, що провадження у державних органах не вимагали витрат. Щодо гонорарів представника заявників, Уряд зазначає, що громадські організації, як Грецький Гельсінський комітет, зазвичай надають правову допомогу безкоштовно, і що у випадку, коли вони отримують гонорари у якості адвокатів, вони мають надавати підтверджуючі документи. Він стверджує, що не може погодитись із документом, наданим заявниками, котрий не відповідає вимогам закону щодо рахунків, які видають адвокати, і який не підтверджує ані необхідність, ані розумний характер заявлених сум.

120. Відповідно до практики Суду, заявник може отримати відшкодування видатків і витрат лише настільки, наскільки їх буде підтверджено дійсність, необхідність і розумний характер їхнього обсягу. Суд також нагадує, що в рішенні у справі *Sampanis i Inisi проти Греції* (цитовано) він присудив Грецькому Гельсінському комітету, який представляв заявників і у тій справі, суму на відшкодування видатків і витрат, як він робив і в інших справах, що подавались цією організацією (див., наприклад і поміж іншими, *Vihos проти Греції*, № 34692/08, 10 лютого 2011). У даній справі Суд зазначає, що те, що документ, наданий представником заявників, не відповідає вимогам щодо рахунків, виданих адвокатами, не може приховати той факт, що Грецький Гельсінський комітет надав заявникам необхідну правову допомогу (див., *mutatis mutandis*, *Patsuria*

проти Грузії, № 30779/04, § 103, 6 листопада 2007). У світлі наданих документів і беручи до уваги свою практику, Суд вважає розумним надати спільно заявникам суму у розмірі 2 000 EUR. Він також задовольняє прохання щодо прямого перерахування цієї суми на банківський рахунок представника зацікавлених осіб.

3. Пеня

121. Суд вважає за доречне, щоб пеня за несвоєчасну сплату була в розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, яка діє упродовж прострочення періоду виплати, плюс три відсотки.

В. Стаття 46

122. Заявники пропонують Суду вказати на заходи, яких слід вжити відповідно до статті 46 Конвенції, і котрі, на їхню думку, полягають у злитті 11^ї і 12^ї школи. У зв'язку з цим вони уточнюють, що після того, як їх було виселено з місцевості Псарі, і вони облаштувались у кварталі Софо, у серпні 2010 року, вони належать до 11^ї школи. Вони додають, що Уряд мав також запровадити у 11^ї школі «заняття задля другого шансу» для тих з поміж них, кому вік вже не дозволяє записуватись до початкової школи.

123. Уряд стверджує, що прохання про застосування статті 46 у даній справі є необґрунтованими, оскільки не існує жодної системної проблеми, що лежить в основі скарг заявників. У зв'язку з цим він стверджує, з одного боку, що у рішенні від 8 липня 2008 року Суд констатував, що національна система освіти враховувала спосіб життя дітей-ромів і полегшувала їх запис до школи, і, з іншого боку, що Комітет Міністрів у рамках виконання цитованого рішення визнав, що Греція ухвалила загальні заходи, необхідні для інтегрування дітей-ромів до національної системи освіти.

124. Суд нагадує, що встановлення порушення у його рішеннях є в основному декларативним, і що на підставі статті 46 Конвенції Високі Договірні сторони зобов'язалися виконувати рішення Суду у спорах, стороною яких вони є, а Комітет Міністрів уповноважений слідкувати за їх виконанням. Роль Комітету Міністрів у цьому питанні не означає, однак, що заходи, вжиті державою-відповідачем задля виправлення встановленого Судом порушення, не можуть породжувати нову проблему, котра не розглядалась у рішенні і тому може бути предметом нової заяви, яку може розглядати Суд (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) проти Швейцарії (№ 2)* [ВП], № 32772/02, §§ 62-63, 30 червня 2009 і *Egmez*, § 51, цитовано).

125. Крім того, в конкретному контексті тривалого порушення певної статті Конвенції після рішення, в якому Суд визнав порушення

права протягом певного періоду, не є незвичайним, щоб Суд розглядав другу заяву щодо порушення того ж права, але у наступний період. У таких справах «нове питання» є наслідком продовження порушення, на якому ґрунтувалось первинне рішення Суду. Проте розгляд Суду обмежуватиметься новими періодами і новими скаргами, порушеними у зв'язку з цим (*Egmez* цитоване, § 53).

126. Закриваючи нагляд за виконанням цитованого рішення *Sampranis i Inui*, Комітет Міністрів встановив, що спеціальні підготовчі класи, розташовані в додатку до 10^ї школи, були закриті, що органи влади вжили заходи для полегшення зарахування дітей заявників до звичайних шкіл та створення нової звичайної школи, яка повинна була приймати учнів ромів та неромів (12^а) (параграф 44 вище).

127. Проте ці заходи, вжиті владою Греції, стосувались виконання цитованого рішення *Sampranis i Inui*. Вони не поширювались на нові факти і нові питання, порушені у даній справі, і котрі спричинили нові стверджувані порушення, встановлені у даному рішенні. До того ж, у резолюції CM/resDH(2011)119 (параграф 44 вище), уточнюється, що рішення Комітету Міністрів, відповідно до статті 46 § 2 Конвенції, жодним чином не перешкоджають розгляду Судом інших справ, які на даний час перебувають на розгляді Суду.

128. З огляду на обставини справи, Суд вважає себе уповноваженим допомагати державі-відповідачу виконувати свої зобов'язання відповідно до статті 46 і вказати на певні конкретні заходи, про які, до речі, згадують як заявники, так і Уряд у своїх зауваженнях у відповідь, таким чином, аби припинити встановлене порушення: тобто, ті із заявників, котрі за віком ще можуть ходити до школи, можуть бути записані дирекцією середньої освіти Східної Аттики до іншої державної школи, а ті, котрі досягли повноліття, могли бути зараховані до «школи другого шансу» або до шкіл для дорослих, заснованих Міністерством освіти у рамках Програми безперервної освіти.

З ЦИХ ПРИЧИН СУД, ОДНОГОЛОСНО,

1. *Проголошує* заяву прийнятною щодо скарг, заснованих на статті 14 Конвенції, в сукупності зі статтею 2 Протоколу № 1, і на статті 13 Конвенції, і непринятною щодо решти ;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 14 Конвенції, в сукупності зі статтею 2 Протоколу № 1 ;
3. *Постановляє*, що немає потреби розглядати скаргу за статтею 13 Конвенції ;

4. *Постановляє*

а) що держава-відповідач має сплатити заявникам протягом трьох місяців, починаючи з дня, коли дане рішення стане остаточним відповідно до статті 44 § 2 Конвенції, наступні суми:

i. 1 000 EUR (тисяча євро), включно з будь-якими податками, які заявники у зв'язку з цим мають сплатити, на відшкодування моральної шкоди;

ii. 2 000 EUR (дві тисячі євро), включно з будь-якими податками, які заявники у зв'язку з цим мають сплатити, усім заявникам спільно на відшкодування видатків і витрат, які мають бути перераховані на банківський рахунок їхнього представника;

б) по закінченні зазначених вище трьох місяців і до остаточного розрахунку, на названу суму нараховуватимуться відсотки в розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, яка діє упродовж прострочення періоду виплати, плюс три відсотки;

5. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Складено французькою мовою і письмово повідомлено 11 грудня 2012 року, відповідно до правила 77 §§ 2 і 3 Регламенту.

Андре Вампак
Заступник секретаря

Ізабель Бєро-Лефєвр
Голова

До даного рішення було долучено, відповідно до статей 45 § 2 Конвенції і 74 § 2 Регламенту, окрему думку судді Ковлера.

I.B.-L.
A.M.W.

ОКРЕМА ДУМКА, ЩО ПОГОДЖУЄТЬСЯ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ, СУДДІ КОВЛЄРА

Я враховую рішення Суду присудити досить скромну суму, а саме, 1 000 євро, кожній сім'ї заявників на відшкодування моральної шкоди. Я вважаю цей підхід об'єктивним і раціональним, беручи до уваги те, що Суд зробив наголос на загальних заходах, необхідних для інтегрування дітей-ромів до національної системи освіти. Цей підхід відрізняється від підходу, застосованому Судом у попередніх справах: 4 000 EUR кожному заявнику у справі *D.H. і Інші проти Республіки Чехія* [ВП], № 57325/00, CEDH 2007-IV ; 4 500 EUR кожному у справі *Oršuiš і Інші проти Хорватії* [ВП], № 15766/03, CEDH 2010 ; 6 000 EUR кожному у справі *Sampranis і Інші проти Греції*, № 32526/05, 5 червня 2008 ; і 6 000 EUR кожному (однаково дітям, яким на момент подій було шість років, і батькам) у недавньому рішенні у справі *Catan і Інші проти Молдови і Росії* [ВП], №№ 43370/04, 8252/05 і 18454/06. Ніколи не запізно вчинити правильно.

ДОДАТОК

(Термін « Ако » застосовується заявниками для позначення дітей, ім'я котрих не зареєстроване)

Перша сім'я (4 дітей і 2 батьків)

- 1) Іоанна САМΠΑΝΙ, народжена 1 січня 1994
- 2) Параскеві САМΠΑΝΙ, народжена 15 квітня 1995
- 3) Іоанніс САМΠΑΝΙς, народжений 10 серпня 1996
- 4) Хрістос САМΠΑΝΙς, народжений 18 серпня 1999
- 5) Спірідон САМΠΑΝΙς, народжений 31 серпня 1972
- 6) Васілікі ΜΟΡΑΤΙ, народжена 20 січня 1976

Друга сім'я (4 дітей і 2 опікуни)

- 7) Аглая САМΠΑΝΙ, народжена 9 листопада 1994
- 8) Зографо САМΠΑΝΙ, народжена 29 березня 1996
- 9) Андреас САМΠΑΝΙς, народжений 29 березня 1996
- 10) Георгія САМΠΑΝΙ, народжена 29 березня 1996
- 11) Атанасіос САМΠΑΝΙς, народжений 20 березня 1942
- 12) Марія ΚΑΡΑΓΥΝΙ, народжена 15 квітня 1948

Третя сім'я (3 дітей і 2 батьків)

- 13) Іоанна ΒΕΛΠΥ, народжена 30 березня 1994
- 14) Кіпріанос ΒΕΛΠΟς, народжений 22 березня 1995
- 15) Хрістіна ΒΕΛΠΥ, народжена 15 квітня 2000
- 16) Ніколаос ΒΕΛΠΟς, народжений 1 березня 1966
- 17) Марія ΚΑΡΑΧΑΛΠΥ, народжена 15 березня 1970

Четверта сім'я (4 дітей і мати)

- 18) Хрісоваланто ΚΑΡΑΧΑΛΠΥ, народжена 24 грудня 1995
- 19) Параскеві-Айкатеріні ΚΑΡΑΧΑΛΠΥ, народжена 6 червня 1998
- 20) « Ако » ΚΑΡΑΧΑΛΠΟς, народжений 27 серпня 1999
- 21) « Ако » ΚΑΡΑΧΑΛΠΟς, народжений 16 листопада 2000
- 22) Васілікі ΚΥΡΑΚΙ, народжена 29 листопада 1976

П'ята сім'я (5 дітей і мати)

- 23) Панайотіс ΛΙΑΚΟΠΥΛΟς, народжений 16 травня 1995
- 24) Георгіос ΛΙΑΚΟΠΥΛΟς, народжений 2 лютого 1997
- 25) « Ако » ΛΙΑΚΟΠΥΛΥ, народжена 30 березня 1998
- 26) Герасімос ΛΙΑΚΟΠΥΛΟς, народжений 4 травня 2000
- 27) « Ако » ΛΙΑΚΟΠΥΛΥ, народжена 10 серпня 2002
- 28) Елені ΛΙΑΚΟΠΥΛΥ, народжена 26 березня 1977

Шоста сім'я (1 одна дитина і 2 батьків)

- 29) Кіріакос САМΠΑΝΙς, народжений 30 квітня 1996
- 30) Сотіріос САМΠΑΝΙς, народжений 1 січня 1970
- 31) Айкатеріні ΚΑΡΑΧΑΛΠΥ, народжена 25 червня 1970

Сьома сім'я (1 дитина і мати)

32) « Ако » ПАСІОС, народжений 22 березня 2004

33) Марія-Патра ПАСІУ, народжена 29 вересня 1985

Восьма сім'я (3 дітей і батько)

34) Георгіос КАРАГУНІС, народжений 26 жовтня 1994

35) Ніколаос КАРАГУНІС, народжений 23 червня 1999

36) Цабіка КАРАГУНІ, народжена 9 червня 2002

37) Васіліос КАРАГУНІС, народжений 13 травня 1975

Дев'ята сім'я (1 дитина і мати)

38) Панайота ПАСІУ, народжена 27 лютого 2002

39) Софія ПАСІУ, народжена 21 серпня 1981

Десята сім'я (4 дітей і мати)

40) Іоанна БАНДІ, народжена 28 травня 1995

41) « Ако » БАНДІ, народжена 10 липня 1996

42) « Ако » БАНДІ, народжена 5 грудня 1997

43) Іліас БАНДІС, народжений 23 липня 1999

44) Магдаліні ЛАЗУ, народжена 9 грудня 1979

Одинадцята сім'я (6 дітей і мати)

45) Евангелія ПАСІУ, народжена 2 січня 1995

46) Васілікі ПАСІУ, народжена 13 грудня 1995

47) Маріяна ПАСІУ, народжена 20 вересня 1996

48) « Ако » ПАСІУ, народжена 23 липня 1997

49) « Ако » ПАСІОС, народжений 26 серпня 2000

50) « Ако » ПАСІОС, народжений 16 січня 2003

51) Марія СІАМПАНІ, народжена 14 травня 1980

Дванадцята сім'я (2 дітей і мати)

52) Іоанніс САМПАНІС, народжений 27 червня 1999

53) « Ако » САМПАНІС, народжений 19 липня 2001

54) Хрістіна ЛЯТІФІ, народжена 15 грудня 1983

Тринадцята сім'я (5 дітей і мати)

55) Анастасія СІАМПАНІ, народжена 2 серпня 1999

56) Васілікі СІАМПАНІ, народжена 10 березня 1992

57) « Ако » СІАМПАНІ, народжена 5 липня 1994

58) « Ако » СІАМПАНІ, народжена 5 липня 1994

59) « Ако » СІАМПАНІ, народжена 23 січня 1997

60) Елефтерія КАМПЕРІ, народжена 1 травня 1976

Чотирнадцята сім'я (4 дітей і мати)

61) « Ако » ДАЛІПІС, народжений 18 серпня 1998

62) « Ако » ДАЛІПІ, народжена 23 січня 2000

63) « Ако » ДАЛІПІС, народжений 20 квітня 2002

64) « Ако » ДАЛІПІ, народжена 14 жовтня 2003

65) Поліксені ДАЛІПІ, народжена 29 квітня 1985

П'ятнадцята сім'я (3 дітей і мати)

- 66) Анастасіос ТРІАНТАФІЛІДІС, народжений 6 червня 1997
- 67) Марія ТРІАНТАФІЛІДІ, народжена 12 липня 2000
- 68) Іоанна ТРІАНТАФІЛІДУ, народжена 27 серпня 2002
- 69) Давідула ТРІАНТАФІЛІДУ, народжена 28 червня 1979

Шістнадцята сім'я (6 дітей і батько)

- 70) « Ако » ЦАКІРІ, народжена 1 квітня 1995
- 71) « Ако » ЦАКІРІ, народжена 1 квітня 1995
- 72) « Ако » ЦАКІРІС, народжений 12 серпня 1996
- 73) « Ако » ЦАКІРІ, народжена 7 липня 1997
- 74) « Ако » ЦАКІРІ, народжена 15 жовтня 1998
- 75) « Ако » ЦАКІРІ, народжена 11 лютого 2003
- 76) Панайотіс ЦАКІРІС, народжений 15 березня 1976

Сімнадцята сім'я (1 дитина і мати)

- 77) « Ако » РАМОС, народжений 26 вересня 1998
- 78) Маргаріта ПАСІУ, народжена 22 липня 1973

Вісімнадцята сім'я (1 дитина і мати)

- 79) Елені СІАМΠΑНІ, народжена 1 серпня 2003
- 80) Айкатеріні СІАМПАНІ, народжена 21 грудня 1984

Дев'ятнадцята сім'я (2 дітей і мати)

- 81) « Ако » ЛАЗУ, народжена 7 липня 2000
- 82) « Ако » ЛАЗОЗ, народжений 21 серпня 2003
- 83) Параскеві БАНДІ, народжена 9 лютого 1983

Двадцята сім'я (2 дітей і мати)

- 84) « Ако » ПАСІУ, народжена 25 квітня 1995
- 85) Іріні Хрісоваланді ПАСІУ, народжена 3 березня 2004
- 86) Антонія БАНДІ, народжена 10 березня 1978

Двадцять перша сім'я (3 дітей і мати)

- 87) « Ако » КАРАХАЛІОС, народжений 17 серпня 1995
- 88) « Ако » КАРАХАЛІУ, народжена 9 листопада 1998
- 89) « Ако » КАРАХАЛІУ, народжена 28 вересня 2003
- 90) Іріні КАРАХАЛІУ, народжена 24 листопада 1979

Двадцять друга сім'я (3 дітей і батько)

- 91) Кіріакі КАРАХАЛІУ, народжена 16 квітня 1998
- 92) Айкатеріні КАРАХАЛІУ, народжена 7 березня 2000
- 93) Вайя КАРАХАЛІУ, народжена 10 квітня 2002
- 94) Георгіос КАХАЛІОС, народжений 10 жовтня 1978

Двадцять третя сім'я (2 дітей і мати)

- 95) Васіліос САМПАНІС, народжений 16 липня 2001
- 96) « Ако » САМПАНІ, народжена 13 червня 2002
- 97) Калліопі САМПАНІ, народжена 6 червня 1984

Двадцять четверта сім'я (3 дітей і мати)

- 98) Марія СІАМПАНИ, народжена 27 серпня 1995
- 99) « Ако » СІАМПАНИ, народжена 28 травня 1998
- 100) Яннула СІАМПАНИ, народжена 1 березня 2003
- 101) Ангелікі СІАМПАНИ, народжена 7 січня 1974

Двадцять п'ята сім'я (4 дітей і мати)

- 102) Ніколаос МУРАТІС, народжений 12 березня 1995
- 103) Елені МУРАТІ, народжена 28 лютого 1996
- 104) Анастасія МУРАТІ, народжена 12 січня 1997
- 105) « Ако » МУРАТІ, народжена 14 січня 1998
- 106) Іоанна СІАМПАНИ, народжена 27 жовтня 1979

Двадцять шоста сім'я (1 дитина і мати)

- 107) « Ако » КАРАХАЛПУ, народжена 19 лютого 1999
- 108) Зое КАРАХАЛПУ, народжена 22 жовтня 1969

Двадцять сьома сім'я (2 дітей і батько)

- 109) « Ако » ЦАКІРІС, народжений 27 березня 1997
- 110) « Ако » ЦАКІРІС, народжений 25 січня 2002
- 111) Хрістос ЦАКІРІС, народжений 14 вересня 1967

Двадцять восьма сім'я (1 дитина і мати)

- 112) « Ако » КАМПЕРІ, народжена 1 серпня 2003
- 113) Хрісоваланді КАМПЕРІ, народжена 11 березня 1981

Двадцять дев'ята сім'я (2 дітей і мати)

- 114) Іоанна СІАМПАНИ, народжена 29 грудня 1999
- 115) « Ако » СІАМПАНИ, народжена 12 січня 2004
- 116) Зое СІАМПАНИ, народжена 20 червня 1981

Тридцять сім'я (3 дітей і мати)

- 117) « Ако » САІНІ, народжена 5 грудня 1994
- 118) « Ако » САІНІ, народжена 5 грудня 1994
- 119) Іоанніс САІНІС, народжений 25 грудня 1995
- 120) Яннула САІНІ, народжена 30 грудня 1977

Тридцять перша сім'я (1 дитина і мати)

- 121) Марія-Елені СІАМПАНИ, народжена 12 грудня 2002
- 122) Васілікі СІАМПАНИ, народжена 30 березня 1984

Тридцять друга сім'я (1 дитина і мати)

- 123) Елені САМПАНИ, народжена 6 грудня 2003
- 124) Хрістіна САІНІ, народжена 3 травня 1987

Тридцять третя сім'я (2 дітей і батько)

- 125) Іоанна ХРІСТАКІ, народжена 21 квітня 1995
- 126) Томас ХРІСТАКІС, народжений 22 травня 1997
- 127) Іоанніс ХРІСТАКІС, народжений 20 червня 1974

Тридцять четверта сім'я (3 дітей і мати)

- 128) Марія ЦАКІРІ, народжена 3 квітня 1994
- 129) Іоанніс ЦАКІРІС, народжений 16 жовтня 1996
- 130) « Ако » ЦАКІРІ, народжена 14 липня 2001
- 131) Дімітрула ЦАКІРІ, народжена 15 вересня 1976

Тридцять п'ята сім'я (1 дитина і мати)

- 132) Евангелія СІАМПАНІ, народжена 1 лютого 2003
- 133) Зое СІАМПАНІ, народжена 18 лютого 1982

Тридцять шоста сім'я (2 дітей і мати)

- 134) Панайотіс ТАФІЛІС, народжений 31 липня 1994
- 135) Параскевас ТАФІЛІС, народжений 14 вересня 1996
- 136) Іріні ТАФІЛІ, народжена 8 серпня 1973

Тридцять сьома сім'я (1 дитина і мати)

- 137) Антоніос ГАРАГУНІС, народжений 3 вересня 1994
- 138) Константіа САЛІ, народжена 10 листопада 1967

Тридцять восьма сім'я (1 дитина і мати)

- 139) « Ако » САМПАНІС, народжений 27 квітня 1994
- 140) Вайя ЦАКІРІ, народжена 10 березня 1956